

naas - maas

OIHENART, IZTUETA eta ZUBIRI MANEZAUNDI-ren
URTEURRENAK

AILLANDE OIHENART.—Legegizon, historiagille eta euskalidazlari eta olerkari haundia izan zen XVII garren mendean. Zibero-tarra zen, beste euskalari jakintsu eta herrizale, batzu bezala (BELA, SAUGUIS koblari ospetsua, (atsotitz biltzailleak). *Mathalas* herrigizon ausarta, guduan eroria; *Belapeyre, Maytie, Maister* izkiriatzaile jakint-sua, *Sallaberry* kanta zaharren biltzailea, CHAHO idazlari demokrata eta euskaldun sut-sua, *Etxahun-Barkoxe* koblakari haundi bezain doha-kabea, *Jaugain* historia-idazlari jakint-sua, eta Doktor Joane *Jauregui-berry* idazlari eta ipuilari zorrotz eta aberrizalea. Maulen sortua 1592 urtean eta hila 1667-an, gure idazlari ospetsua.

Pasturala moldatzaille-etan, ohore merezituak; MEKOL 1759 ur-tekoa, *Larche, Elissalde*, denbora aintzina haietakoak; gero SAFFO-RES, oskigile, *Ohienart*, eta Leopold IRIGARAY; atzendu gabe orain bizi den *Etxahun-Iruiri*. Zenbat gizon adimendutsu eta euskara-zale, Zibero bezalako eremu laburrean! Ohorea Ziberoari! Goazen ordea, Ohienartekin. MAULE-n eta Nafarroan (Donapaleiun) bizitua, Par-lamentiaren legegizon bezela eta ahalduna; Euskalherri ororen NO-TITIA UTRUISQUE VASCONIAE (de ambas Vasconias) zeatz, zuzen eta ona idatzi zuen. Euskaldun buruberoendako desegokia, eus-kaldunik geien bat lausengu bila ibiltzen baigara, geren buruaren laudorio utsen xerka.

«Derechos que los de Baja Navarra tienen a los cargos de Castilla» idatzi zuen: eta euskalari bezala ATSOTITZ eta ERREFRAUAK (700 baino geiago): NEURTHITZAK eta POESIAK, euskaraz.

Garbizale izan zen, leenbiziko garbizalea... baiño doi batean. Bere poemak, Catulo-renen idurira eginak, omen; «Oihenarten gaztaroa neurthitzetan», oso atseginak eta ulerterrezak dira. Oraintsu agertu dira autore beraren eskuzkiribuak, eta leen edizionean agertzen ez diran Atsotitzak; Michelenak azaldu dituen bezala 1967 urteko Seminario de Urquijo-ren ANUARIO I delakoan.

Agian LABROUCHE zenaren ordenuan aipatzen diran Oihenarten beste idazgaiak, imprimatuak ikusten aalko ditugu laster.

* * *

JUAN IGNAZIO IZTUETA.—Aurten betetzen dira berreun urte, Zaldibia herrixkan jaio zela 1767 urtean. Bi obra gogoangarriak idatzi zituen, jada eskolagabeko izan zen gizonak; 1824-an GUIPUZCOACO DANTZA GOGOANGARRIEN CONDAIRA deitua bata, bi zatitan. prosa eta musika. Euskalherriko dantzak piztu arazi zituen, eta horretarako bere bizi guztian (1845 urtean hil zen) taldeak eskolatzen aritu zen Gipuzkoan.

Lehen folklore biltzaille izan zen, pioner bat, Euskalherrian; puxka bat leenago bakarrik agertu zituzten Eskozian eta Alemanian, hango kanta zaharren agerkariak, *Percy*, *Brentano* eta *Herder* idazlari sonatuek. Marka bakana Iztueta giputz miresgarriarendako. Euskal kantak biltzen eta argitara ematen haren ondotik fitexko, beste euskaldun ospetsu bat izan ginuen, CHAHO ziberotarra.

Bere dantzeen liburu hortan berri aunitz dakarra, orduko danboñen eta bertsularien, bai eta beste euskal oitureri buruz. Amaieran bere bertsu jainkotiar batzu, bertsulari haundi bat izan bai zen. Iztuetak, imprimatzeko egin izkiribuan, beste ausartago batzu idatzi zituen, kendu behar izan zirenak... *que acarrearían mucho daño por los equívocos sentidos de muchos de dichos versos, que a la simple lectura ofenden al pudor y la honestidad...* zensuraegile Jose Ramon Elorzak dionez: galdu ote dira eskuzkiribu zahar horiek?

Gizon gordiña eta azkatua izan bide zen Iztueta; USOZ-ek karta batean dionez, (Boletín de Amigos del País, II-1958 urtean argitaratua) makurkeri batzuegatik Azpeitiko Presondegian sar arazi zuten: eta hor bere emazte izango zen Kontxesi ederra ezagutu: giltzapean hau ere txarkeri haundiago batengatik: huneri dedikatu zitien bertsu amultsu haiek:

*Maite bat maitatzen det maitagarria
Begi ederra du ta guztiz argia...*

Uzkuur izaki nunbait edo itsu, eskualdun haundien utsak azaltzea gure artean ezdugu maite izaten: bainan okerrak (ein batean...) aipatu gabe zer balio dute gorespenak? 1820-23 urtetako *Guerra de la Fe* hartan, eta berdin gerla zibilletan gertatu gizonen makurkeriak jakinik nor harritu gero?

Iztueta-ren 2-garren liburua *GUIPUZCOACO provinciaren Condaira* (1847) deitzen da. Geiegikeri aunitzen ondoan, berri zeatz asko ekartzen du, Euskalherriko bizipidetaz, artzainen eta nekazarien oiturretaz mintzo denean. Bere denborako Gipuzkoari dohakon zati honek berriz argitaratzea merezi luke, euskara naturala erabiltzen duelakotz geienean: ez ordea, antxineko Historioak eta Elexaarrak kondatzen dituenen. Dantzeen liburua ere ezdu imprimatzea balio, eskuara illuna eta ulerkaitza sartzen duelako. Erderalat itzulikatzea bai, haatik, intres aundiko berriak dakartzielako. Eta hau izanen litzake Iztuetaren omenerako oroitzarri baliosena.

Zaldibiko besteak, IZTUETA-ren urteburuan

Zaldibitar ospe haundiko gizaseme horren sortze urteburu huntan celebratu dira bere herrixkan, Azaro eta Abendu-arteke aste hortan besta eta ikusgarri eder batzu. Bai euskal Teatroa, liburu eta diskaen Erakusketak, dantzaldiak, Berriz-ko tatik asirik, Donostiko eta Luzaide eta Ittungo ttuntturroetarainokoak, Bertsulariak eta EZ DOK AMAIRU kantari ezagunen emanaldia.

Idiazabal andereñoaren eta San Martin eta Villasante euskalzainen hitzaldiak; euskal filma ederren emanaldiak, hala nola El Pais Vasco de Baroja, Pelotari, Alquezar eta Carnaval de Lanz delakoak. Azken igandean, herrimeza bat ikustekoa eman zen; ez bakarrik euskaraz, filarmonika, txuntxuna, txalapartari eta dantzari eta bertsulariak berak arituz baizik eliza barrenean, ikaragarritzko inarrosaldia emanez Elizaren betiko tankera mantsoari.

Meza ondotik izpiritu haundiko ikuskaria karrikan: Iztuetaren sortetxe ondoko plazatxoan, oroitzapenezko suresku bat atera zuten, Urbeltz gidari, musikalari, idazlari, artista eta bertsulari jaun euskaldun aipatu batzuk.

Aste osoan, jende asko bildu da Zaldibira, besta edo ikuskari horietara, denbora ezinago txarra eginarren. Hok bezenbat euskaltasun eta goratasun bildu dituzten bestak ez ditugu egundaino ikusi; antzederra bazen hor, baino ez arlotekeririk; maizegi ikusten dugun bezela. Goresmenak antolatzaile eta agintarieri.

Enrike ZUBIRI (MANEZAUNDI) idazlariaren urteurrena
(1867-1943)

Franko edatua dago euskalzaleen artean, luzaidar izkiriant eta artista-pintore hunen omena, bereziki PROSISTAS NAVARROS delako obrari esker. Liburu huntan daude bilduak, autore horren 29 artikulo bixi, batera jaun eta herrikoi, aldika farregarri ere.

Enrike ZUBIRI GORTARI sortzearen ehun urteak aurten betetzen dira. MANEZAUNDI izengoitiatik geiago ezaguna euskalzaleen artean.

Guraso luzaidarren semea, Luzaiden bizitua, eta luzaidarzat bere burua hartzen zuena beti, naiz Donibane Garazin sortua kasualki 1867 garren urtean; Iruñean hil zen 1943 urtean. Izkiribatzaile ezaguna giputzen eta bizkaitarren artean ere, naiz eskuara berexia erabil.

Iruñeko eta Donostiako aldizkari eta egunkarietan, aunitz artikulo eta lan argitaratu zituen, bere bizitasun eta herrikoitasun berezi harekin: asmatu-rikioak, gertakariak, Euskaldun ospetsuen (Dechepare, Huarte de Sanjuan, Axular, Azpilicueta, Moret...) eta Euskalherriko kondairaren eta Nafarroarena-ren azalpenak bereziki, bere eskuara aberats, zorrotz eta naturalean: Baxenabarre herriko eskuaratik iñoiz ere urrundu gabe.

Gizon ikasia eta letraduna izan zen: pintore-artista ona eta Iruñeko Artes y Oficios Ikastegi delakoaren Professore izana. Bere izkiributan, naiz gramatikalari zorrotzen batek uts bat edo beste aurkitu, tankera gora batean dago beti, jende arronten pertolikerietatik urrun: irriegiteko bere irakurgai askok, haatik, ez dute gatz eta piper eskasik.

Adimendu haundiko gizona, goganbehar gutiko izpiritua: euskal atsotitzak diona: *Zuhurraren egitea / Gutu edatea / eta guti sines-tea*. Behin baiño geiagotan aipatu izan ditugu lehenago ere, idazlariaren merezimenduak: ene *Prosistas Navarros contemporaneos en lengua vasca* (Principe de Viana, Pamplona, 1958) delako liburuaren *Aintzin solasean* behin; Euskaltzain bezala izendapena hartzean, Satrustegui idazlariari Luzaiden egin nakon ihardespenean berriz; / eta bestetan, EGAN aldizkarian.

EUSKERA AKADEMIAK (Euskaltzaindiak) haren oroitzapenez, Abenduko Biltzarrea, Iruñean egin gogo du. Bere aldetik, Nafarroako Aaldundegian ere, Principe de Viana-ren Euskal Saillak, Zubiri-ren Irudi-kuadroen Erakusketa bat muntatu nai du, artista-pintore on bat izana bai zen. Oroitzapenezko hitzaldiak ere izanen dira, Irigaray eta Satrustegui euskaltzainen gain, Manezaundi-ren obrari eta bizitzari buruz. Agian Xabier ZUBIRI Madrileko Filosofia-Professore sonatua (Manezaundi zenaren senidetakoa) ere mintzatuko da Biltzarre hortan.

ZIBEROKO Pasturala Donostian

Bein ere orain arte gure alde huntan egin ez dena, Iraillaren 24-an bota zuten ziberotar artistek Donostiako Trintate plazatzoxan Etchahun-en «Chiquito de Cambo» deitu euskal pasturala berria. Uste ez bezela giputzeri laket izan zaiote biziki, bitxikeria bezala hartzen aal zen obra; baino jendetasuna erakutsi izan dute donostiarrek eta ez dute batere ixekaz edo trufaz hartu. Egia esan, mauletarek ba zuten bildur pixka bat.

Naiz ez ongi ulertu, adi adi egon ziren denbora osoan, plaza hori hete zuten entzuleak; euskalkia gureagandik diferenta baita, esker-rak askok eskuetan zeukatela frantzes itzulpena, jokolari batzueri gaizki entzuten bai zeien, apalegi edo illunegi esanagatik.

Tetroan, eta bereziki euskal teatroan, esan beharra dago berriz ere, premiatsuen den gauza da jokolarien argi esana, ongi ebakia eta ahozkatua; eta astiro, biziki astiro, elekatzea. Hau dena, komedia gaia aurreratzailea edo gibelatzailea izatea baino lehenagoko gauza da; idazlari askoren euskera arrotz egiten bai zaigu oraino, eta bestalde, euskalkiak diferent baititugu.

«Chiquito de Cambo» ederki ulertu zaieten geieneri; eta zibero-mintzoa osoki eta ozenki esan ezgeroz ezta, uste den bezain arrotz guretako. Gaia ezta beste pasturalena bezain bizi, herrigizon bezala ezpaizen pilotaria bezain aipagarri.

Mauletik hunaraino ainbeste jende ekarraztea horren garesti ez-palitz, balioko luke Donostian berriz ikustea, Etchahun olerkari haundiaren beste pasturaletatik bat edo: «Santxo Azkarra erregea» (Sancho el Fuerte), «Berterretx», «Etxahun Barkoxeko», edo halako. Horien gaiak atseginago eta gustarriago dira.

Bainan oroz gainerik Donostian gustatu zena, tartetan kantatzen oi dituzten zibero-kanta xarmagarriak izan ziren; eta mutxikoak. Hemengo kantari aditua den bateri entzun genion, egundaino ez duela halako euskal kanta ezirik aditu, bereziki zolaraino sararazteko ziberotarrek ematen dieten bihotza eta sendimendua-kin. Hemen ainbeste modan dauden abots eta solo indartsu eta bortitzik, ez dira usatzen ziberotarretan.

Pasturala da egiazko euskal teatro zaharra, grekoen tankeran emana, kantak eta dantzak tartetan aldizkatuz. Gure oraino euskal teatroak, uste dugu hemen iturburu jator bat dukeala. Naiz Z. ARGIA astekarian idazlari bateri, arlotekeria eta beeko maillako Literatura iduritu. Baina, tankera hortako ikuskari baten aroan plantatzeko, ziberotarr bertsuak segitu behar dira urbildik, eta Greko-histo-

ria jakin apur bat. Halako kanta minberak ere, ezdira belarri guztiendako eginak.

Agian berriz beste Pastural bat ikusteko, eta ziberotar kanta barnakorrek ere entzuteko parada izanen dugun luza gabe.

NAFARROAKO UNIBERSITATEAN

Azaroan asi dira Iruñeko UNIBERSITATEAN edo Ikastegi nagusian, Euskal Irakaskintzaren klaseak. Jose Migel BARANDIARAN Professore-etnografo jakintsuak, Euskalherriko ETNOLOGIA gaiak irakasten ditu, eguerdiko ordu batetik 2 ordutaraino, ostirale eta larunbatetan.

Euskera-mintzaira irakatsiko du Ana M. ETXAIDE andereñoak, astelen astearteko 18,15 orduetan, HUMANIDADES delako LIBURUTEGIA-ren 29 gelan.

Abenduko leen egunetan emanak izan dira Filosofia-FAKULTATEAN, Euskera Linguistikari buruz hitzaldi batzu, Salamanca-ko Professore eta euskalari den Luis MICHELENA jaunaren gain.

Halaber Abenduko leen egunetan, Euskalkien irakaskintzari buruz (Dialectologia vasca) emanak ditu hiru ikastaldi Nils HOLMER jaunak; Suezia-LUND-eko Unibersitatearen Professore eta euskalari jakituna.

GIPUZKO-ARTXIBO-aren buru berria

Atseginekin jakin dugu Arotzena jaunaren utsa betetzeko Urriko hilabetean izan den garaikerrean, garaile gelditu dela Milagros BIDEGAIN andereño euskalari eta irakasle jakituna. Agian ANUARIO del SEMINARIO URQUIJO-ren 1967-I delako agerkarian argitaratu duen gai jakingarritik (*Textos antiguos vascos*), aitzinean ere emanen digun bere lantoki berri-tik, bere lan premiatsuen arteko zirriki-toak baliatuz. Aunitz urtez!

A. APAT-ETXEBARNE.